
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2007 (год. XVI), ISSN 0861-7902

Върбан ВЪТОВ

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С ОПОРНА ДУМА „БОГ” В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Понятието «Бог» («Господь») как един из важных культурно-мифологических концептов является основным компонентом в смысловой структуре значительной группы фразеологизмов болгарского языка. Автор данной статьи пытается обнаружить корни этих фразеологизмов в неречевых культурных действиях, а именно раскрыть представления и идеи о Боге (Госпoде), на основе которых осуществлялось порождение формул образного выражения широкого круга важных житейских представлений, эмоциональных реакций и нравственно-этических идей. В многих из них нашли выражение специфические черты болгарского менталитета, болгарской народной культуры, традиций и обычаев.

В соответствии с идеями, к которым можно свести значения фразеологизмов, они подразделяются на 18 семантических групп.

1. Като поставя въпроса за проявленията на колективната културна идентичност във фразеологията, И. Сандомирска заключава: „Фразеологичното съчетание може да се разглежда като следа от разтворено или „скрило” своите корени в колективното безсъзнателно на културната практика. Да се открие тази следа и да се свърже с родствените следи, значи да се опише синхронното състояние на фразеологията. Родствените следи често се откриват в неречевите практики, което води до необходимостта при описанието на фразеологията да се привлече колкото се може по-обширен материал и методи за анализ на културата” [Сандомирска: 129]. Основателността на този извод се налага и от анализа на българския фразеологичен

материал. В това могат да ни убедят например фразеологичните съчетания с опорни думи *Бог, Господ* в българския език.

Като един от основните културно-митологични концепти, понятието „Бог”, „Господ” е основен компонент в смисловата структура на значителна група фразеологични единици (ФЕ) в българския език. Академичният фразеологичен речник [Ничева и др.] посочва около 170 ФЕ с опорни думи *Бог, Господ*. Към тях по данни на [Вътов: 35–48] могат да се прибавят още около 30 ФЕ.

2. Тъй като тези ФЕ не са били обект на специално проучване, ще се опитаме да хвърлим известна светлина върху значенията, които се изразяват с тях, и върху особености на вътрешната им образна форма. Стремежът ще бъде да се търсят представите и идеите за Бог, Господ, на чиято основа са се пораждали изразни формули, постепенно утвърдили се в колективната разговорна практика като ФЕ. Част от тези ФЕ имат първообрази в библейските текстове, други са плод на народни образни представи, свързани с понятието „Бог”, „Господ”. И с едните, и с другите образно се представят твърде различни откъм тематична отнесеност значения, които е трудно да бъдат сведени до точни обобщени формулировки, но това не пречи да се потърсят смислови и образни основания за тематичното им групиране.

2а. В една група могат да се включат ФЕ, с които най-общо се изразява „**примирение**” / „**непримирение**”. В образната им основа е залегнала митологичната представа за Бог, Господ като върховна сила, която се разпорежда с човешката съдба – с наличието, с получаването или загубата на материални и духовни придобивки, но в същото време и дава на човека свободна воля сам да гради съдбата си: „**Божи пръст в нещо**” ‘Справедлива намеса на провидението, обикн. справедливо възмездие, наказание за извършен грях, простъпка’, „**Бог дал, Бог взел**” и „**Господ дал, Господ взел**” ‘Употребяват се за изразяване на примирение, когато умре близък човек (обикн. дете) или при друг вид загуба’, „**Бог да го прости**” ‘Няма да се намери или поправи (за нещо загубено или повредено)’, „**Бог е отсдил така**” ‘Така е предопределено от съдбата’, „**Божа работа**” ‘Нещо, което не зависи от никого и става въпреки волята и очакванията на когото и да е (употребява се често за изразяване на примирение с нещо)’, „**Каквото Бог даде**”, „**Каквото Господ дал**”, „**Що Бог дал**” ‘Каквото имаме, с каквото разполагаме (обикн. за ядене, което ще се поднесе на гости)’, „**Бог е на небето, а човек е на земята**” ‘Човек сам си определя съдбата, а не Бог; Както си подреди човек живота, така и ще го живее’.

2б. Близки на тази група са ФЕ, чиито обобщени значения могат да се сведат до „**безпомощност**”, „**беззащитност**”, „**безнадежно поло-**

жение”, тъй като и при тях в образната им основа присъства митологичната представа за Бог, Господ като всемогъщ разпоредител с човешката съдба, с човешкото благополучие, като първа и последна морална и духовна опора на обезверения човек: „**Милостив <е> Бог**” ‘За изразяване на облекчение и благодарност от добре стеклите се обстоятелства в критичен момент’, „**На Бога се надявам**” ‘Не разчитам на собствените си сили, а на щастливата съдба, на провидението’, „**Бог отстъпва от мене**”, „**Бог ме изоставя**” ‘Съдбата не е вече с мене, изоставят ме сполуката и късметът’, „**Цар на земята, Бог на небето**”, „**Бог високо, цар далеко**”, „**Цар далеко, Бог високо**”, „**Господ високо, цар далеко**” ‘Употребяват се за подчертаване, че няма кой да помогне някому, който е изпаднал в тежко положение’, „**Господ да ми е на помощ**” Понякога ирон. ‘В крайно тежко положение съм, никак не може да ми се помогне; тежко ми, горко ми (употребява се обикн. като възклицание)’.

2в. В следваща група се обособяват ФЕ, които образно представят най-общо идеята „**надежда, очакване за сбъждане на нещо добро или несбъждане на нещо лошо**”. И при тях в смисловите им ядра лежи образната представа за Бог, Господ като разпоредител с доброто и злото в живота на човека. Те са мотивирани от народните вярвания, че Бог, Господ обхожда земята, вслушва се в човешките желания и очаквания, като изпълнява справедливите от тях и поправя неправдите, давайки всекиму заслуженото:

• **надежда за сбъждане на нещо добро: „Дай Боже”, „Да даде Бог, Да даде Господ**”, „Де тоз (тоя) Господ”, „Кам тоз (тоя) Господ” ‘Дано стане, дано се случи’, „Чул те Господ”, „Чул те Господ и с двете уши” Възкличания: ‘За изразяване на желание и надежда, че нещо ще стане, ще се сбъдне (употребяват се като отговор, когато някой изкаже пожелание)’, „**Добър е Господ**”, „**Жив е Господ**”, „**Голям (добър е) Господ**”, „**Има Бог**”, „**Има Господ**” Възкличания: ‘За изразяване на надежда, че ще се поправи положението или че ще се даде заслуженото някому’, „**Ако бъде Богу път**” ‘Употребява се за изразяване на надежда, очакване, че нещо ще стане, ще се изпълни някакво желание’, „**Ако е рекъл Бог**”, „**Ако рече Бог**”, „**Ако е рекъл Господ**”, „**Ако рече Господ**” ‘Ако не се случи нещо непредвидено, ако нещо не попречи (употребява се при уговорка за нещо)’.

• **надежда за несбъждане на нещо лошо: „Да не дава Бог”, „Да не дава Господ”, „Да <ме> пази Господ**” ‘Дано не се случи’, „**Пази Боже**”, „**Боже опази**”, „**Не дай <си> Боже**” Възкличания: ‘За изразяване на опасение от нещо лошо или нежелано; дано не стане, дано не се случи’.

• Тук може да се отнесе и фразеологизмът „**Долен господ**” Диал. *‘Влиятелно лице, на чиято подкрепа някой може да разчита’*. Както е отбелязано от авторите на Академичния фразеологичен речник [Ничева и др.: I, 168], произходът му е свързан с поговорката *‘Ако имаш долен господ, надявай се и на горния; Ако имаш долен господ, смили ще те и горният’*. В поговорката, а от там и във фразеологизма, намира образно изражение приземеното скептично мислене на българина, научен от нелекото си земно битие да се надява на Бог, но да разчита на реалната човешка помощ.

2г. В трета група могат да се отделят ФЕ, с които образно се представя „насърчение” и „сполука, успех”. Те се основават на народната вяра, че късметът, сполуките, успехите и щастието съпътстват човека, към когото Господ е благосклонен, помага му, грижи се за него.

• **В едни случаи** в образното основание лежи вярата, че успехът в каквото и да е начинание е възможен само с помощта на Бога, с неговата съпричастност: „**Господ с тебе**” *‘Благопожелание за успех и сполука’*, „**Да обърне Господ лицето си към някого**” *‘Дано доброто и успехите споходят някого, дано съдбата стане благосклонна към него’*, „**Да ти даде Бог сърце**” *‘Да имаш кураж, да имаш смелост, да се решиш’*, „**Бог (Господ) (да) е с някого**” *‘Върви му (да му върви), винаги има (да има) сполука’*.

• **В други случаи** народното виждане за сполука и успех се свързва с представата за избраник на Бога, Господа, който го е белязал по някакъв начин: „**Нима го е забележил Господ на ухото**”, „**Нима го е записал Господ на рабоша си**” *‘Казва се на човек, който се хвали, че Господ му дава много имане, като предупреждение, че това няма винаги да е така’*.

• **В трети случаи** късметът, сполуките на човека се свързват с битови представи за близко общуване с Бога, Господа – *говорене или вечеряне* с него: „**С Бога съм приказвал**”, „**С Господа съм приказвал**”, „**С Бога съм вечерял**”, „**С Господа съм вечерял**” *‘Върви ми, имам големи успехи, щастлив съм’*.

• **В четвърти случаи** късметът, сполуките в народното виждане се свързват с доброто предразположение на Господ при раждането на щастливеца: „**Родил се кога вечерял дядо Господ**” *‘Късметлия, имотен, богаташ (е)’*.

• **Отделно** трябва да се отбележи фразеологизмът „**Виждам Бяла Бога**” Диал. *‘Постигам, доживявам честит, щастлив живот, добро положение, успехи; преуспявам’*. В него намира отглас древният мит за Бяла Бога, който преминава и в християнската митология, като се свързва с раждането на Младенеца, с Рождество Христово.

2д. Самостоятелна група съставят ФЕ с най-общо значение „**заслужено / незаслужено**”, „**даром**”, „**наготово**”.

• При една част от тях в образната основа се залагат народните представи за Бога като всевластен съдник за човешките постъпки и като упование за справедливост: „*Да въздаде Господ според делата на някого*” ‘*Да те постигне, да те сполети заслуженото*’, „**Господ да те накаже (прокълне)**” ‘*Да те спохожда само злото, да ти се случват само лоши неща; да те постигне възмездие*’, „**Кесарю кесаревото, а Божието Богу**” ‘*На всекиго каквото се полага*’, „**Няма Бог**” ‘*Няма справедливост, няма справедливо възмездие*’.

• При друга част в образната им основа намира отзвук онароден вариант на библейския мит за манната небесна, която Господ пуска от небето на евреите при изнурителния им преход през пустинята. Този мит в побългарения му вариант придобива съвсем национален характер, българите не са свикнали на „*манна небесна*”, за тях са достатъчни и „*печени врабчета*”, пък ако може и „*със зюмбюл*”: „**Пуща ми (пуска ми, пусне ми) Господ печени врабчета**”, „**Пада ми от Бога**”, „**Пада ми / падне ми от Господа**” ‘*Получавам наготово, без труд богатство, имот*’, „**Ще ми спусне Господ със зюмбюл**” Диал. Ирон. ‘*Нищо няма да получи, без да се трудя*’.

2е. Близка до тази група са ФЕ с най-общо значение „**напразно**”, „**безцелно**”. В образната основа на някои от тях може да се открият реминисценции:

• от страданията на първите християни, подлагани на мъчения и изпитания единствено поради вярата си в Бога, в Христос: „**За (на) права Бога**” ‘*Незаслужено, без вина, напразно*’, „**За Бяла Бога, отивам**” ‘*Без полза, напразно, напусто (отивам)*’, „За Боже име” ‘*За нищо*’, „**Ходя за Бога ради**” Диал. Неодобр. ‘*Губя си времето, върши безполезна работа*’;

• от народни обичаи и поверия – поменуване на починалия, коледен обичай, вярване, че безумният е Божи човек: „**За Бог да прости**” 1. В съчет. с *давам, раздавам* и др. ‘*Даром, безвъзмездно*’, „**Раздавам за Бог да прости**” Диал. ‘*Говоря празни приказки*’, „**Раздавам за Бог да прости**” Диал. ‘*За жена – имам леко поведение, развратна съм*’, „**Ни царю харач, ни Богу колач**” Диал. ‘*Казва се за човек, който нищо не работи и е безполезен за обществото*’, „**Ни Богу, ни святого**” Диал. 1. В съчет. с *ходя (скитам се)*. ‘*Безцелно, като безумен (ходя)*’; 2. В съчет. с *говоря*. ‘*Глупаво, неуместно, неприлично (говоря)*’.

2ж. Самостоятелна група представят ФЕ с обобщени значения „**задоволство**”, „**благодарност / неблагодарност**”. И в този случай

образната основа на ФЕ се гради върху народната вяра, че доброто, успехът, сполуката в живота на човека са дадени от Бога, стават с негова намеса, затова човек трябва да му е благодарен, трябва да бъде смирен и умерен в претенциите си, да не се оплаква неоснователно:

- **задоволство, благодарност:** „Има Бог”, „Има Господ”, „Жив е Господ”, „Добър е Господ”, „Голям е Господ”. Като възклицания: *‘За изразяване на задоволство, че вече се е поправило положението или че някой е получил заслуженото’*; „**Велик е Господ**” *‘За израз на силно задоволство от възтържествуването на висша справедливост или от осъществяването на нещо свръх възможните най-смели очаквания’*, „**Въздавам слава (хвала) на Бога**”, „**Слава Богу**”. Възклицания: *‘За изразяване на задоволство от нещо’*; „**Да ти даде Бог добро**”, „**Дал ти Бог добро**” *‘Да ти се случват само добри неща, съдбата да ти предлага само добрини’*; „**Даде Бог**”, „**Даде Господ**” *‘За нещо хубаво, добро – стана, успя, случи се (употребява се обикн. като пожелание)’*; „**Друг Господ е някъде**” *‘По-добре, по-хубаво и приятно е някъде’*.

- **неблагодарност:** „Не бий Бога с камъни” *‘Не бъди неблагодарен’*, „**Бой се от Бога, почитай царя**” *‘Бъди благочестив и смирен’*, „**Не сърди Бога**”, „**Не хуля Бога**” *‘Не се оплаквам, срамота е да се оплаквам, защото положението ми съвсем не е лошо, дори е много добро’*.

23. Отделна група образуват и ФЕ, които са **възклицания** за изразяване на „**учудване**”, „**недоумение**”, „**изненада**”, „**опасение**”, „**молба**”. Физически човек изразява учудването си обикновено с широко отворени очи, с поглед, насочен нагоре, често и със специфично движение на ръцете – повдигнати, с разтворени, обърнати нагоре длани, и, по силата на утвърдени в речевата практика словесни реакции, се обръща към Бога, Господа, когото инстинктивно призовава за свидетел на извънредното, необичайното или търси неговата защитна или помощна намеса.

- При **опасение от нещо неприятно, лошо, нежелано:** „**Пазил ме Господ**”, „**Пазил ме Бог**”, „**Опазил ме Господ**”. Възклицания: *‘При опасение от нещо неприятно, от някакво обвинение, или за изразяване на ирония’*; „**Пази Боже**” Възклицание: а) *‘За изразяване на опасение от нещо лошо или нежелано; дано не стане’*; б) Обикн. Ирон. *‘За уверяване, че нещо е противоположно на очакваното или пълно отричане на нещо; тъкмо обратно, съвсем не’*; в) Неодобр. *‘За посочване на висока степен на някакво качество на нещо или на някого’*; „**Бога ми**” Възклицание: *‘За уверяване в нещо’*;

- При **силна молба:** „**Ради Бога**”. Книж., „**За Бога**”. Възклицания: *‘За изразяване на молба’*;

• При силно учудване, недоумение: „За Бога” Възклицание: б) ‘За изразяване на учудване, недоумение’, „Господи Иисусе” Възклицание: ‘За изразяване на силно учудване от неочакван развой на събитията’, „Боже мой”, „Господи, Боже <мой>”. Възклицания: ‘За изразяване на силно учудване’; „Велики<й> Боже”, „Господи, Боже, Господи”, „Боже небесни”. Възклицания: ‘За изразяване на учудване’; „Тичай, Боже, да видиш” Диал. Като възклицание: ‘За изразяване на изненада, учудване от нещо изключително, обикн. лошо, нередно’, „Търчи, Боже, та гледай” Диал., „Стани (слез), Боже, та гледай” Диал. Като възклицания: ‘За изразяване на голямо учудване от нещо необикновено (най-често, когато свадлив човек даде някому нещо)’; „Търчи, Боже, та слушай” Диал. Като възклицание: ‘За изразяване на голямо учудване от нещо необикновено (най-често, когато лош човек хвали някого)’; „Да те забрави Господ” Диал. ‘Употребява се като извинение, когато забравят някого, обикн. за нещо хубаво, „Ни с Бога, ни с прилика” Диал. ‘Нещо необикновено’.

2и. Голяма група са ФЕ, с които се изразява нещо в неговата **голяма** или **малка степенна наличност, проявеност** или **осъщественост**. В образната им основа компонентът *Бог, Господ* встъпва като олицетворена представа за „извънредност”, „необхватност”, „безкрайност”, които са всъщност и част от народните представи за Бога, Господа като вездесъща и всемогъща сила, която обитава открай време неизвестни и непостижими за човека небесни селения. Към тази образна мярка българинът е прибягвал често при изразяване на немалко важни житейски обобщения и понятия от жизнената си практика в образни словесни формули, във ФЕ, които са се превърнали в неотменна част на обичайното му речево поведение:

• **много голям, незаслужено преувеличен: „Бог знае какъв”, „Господ знае какъв”, „Бог знае що”** (в 1 знач.) ‘Много голям, много значителен, забележителен, хубав или много неприятен, лош (за качество, което обикн. незаслужено се преувеличава в положителен или отрицателен смисъл)’; „Бог знае какво”, „Бог знае що” (във 2 знач.). За лице, предмет, действие, чиито качества обикн. се преувеличават в положителен или отрицателен смисъл ‘Нещо значително, голямо, което заслужава внимание или нещо неприятно, лошо’; „Хващам Господа за пардесюто” Жарг. Ирон., „Хващам Бога за брадата” Ирон., „Хващам Господа за брадата” Ирон., „Хващам Бога за нога” Диал. Ирон., „Хващам Бога за носа” Диал. Ирон. ‘Постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех)’;

• **толкова много:** „Бог знае колко”, „Господ знае колко” ‘Много, толкова много’; „Дал Господ”, „Дал Бог”, „Дал Бог”, „Дал Господ” ‘Има, на разположение е (обикн. за нещо в голямо количество)’

• **много силно:** „До Бога” 1. ‘Извънредно силно, високо, кански (викам)’;

• **много лошо:** „Пази Боже” Неодобр. ‘За посочване на висока степен на някакво лошо качество на нещо или някого’;

• **много далече, неизвестно къде:** „Бог знае къде” 1. ‘Много далече’; 2. ‘На добро или лошо място, в добра или лоша среда’; „Бог знае откъде” 1. ‘От много далече’; 2. ‘От добро или лошо място, от добра или лоша среда’;

• **много отдавна:** „Бог знае кога” 1. ‘Много отдавна’, „Бог знае откога” ‘От много отдавна’;

• **много късно:** „Бог знае кога” 2. ‘Много късно’, „Бог знае докога” ‘Много до късно’, „Когато Господ не види” ‘Нощем’;

• **много лъжа:** „Пушам го на Божа вересия” Диал. ‘Много лъжа’;

• **съвсем малко, недостатъчно:** „Колкото за Бог да прости” ‘Съвсем малко, недостатъчно (за количество храна)’; „Каквото Господ дал”, „Що Бог дал”, „Каквото Бог дал” ‘Каквото имаме, с каквото разполагаме (обикн. за ядене, което ще се поднесе на гости)’;

- **съвсем не, никак:** „Опазил ме Бог”, „Пазил ме Бог”, „Опазил ме Господ”. Възклицания: ‘При опасение от нещо неприятно, от някакво обвинение, или за изразяване на ирония; съвсем не, никак’.

2к. Близки на тая група са ФЕ, които означават най-общо „**неизвестност**”. Те се използват като обичайна словесна реакция, когато се изразява неизвестност или съмнение в нещо. Включването на Бог, Господ в смисловата основа при тях се мотивира от народната представа за вездесъщността на божеството, което единствено знае всичко: „<Един> Господ знае”, „<Един> Бог знае” ‘Неизвестно е, не се знае (употребява се за подчертаване на неизвестност или съмнение в нещо)’.

2л. В отделна група могат да се отделят ФЕ, с които образно се изразява „**страдание**”. Заслужено или незаслужено, в народните представи страданието се приема като изпратено на човека от Бога и в своето страдание той естествено се обръща към Бога, към него са отправени неговите вопли: „Бога ли разпнах”, „Не разпнах Бога” ‘Не съм извършил нещо непоправимо, нещо изключително осъдително’; „Не съм бил Бога с камъни”, „Бога ли съм бил с камъни”, „Не съм бил Господа с камъни”, „Господа ли съм бил с камъни”, „Не съм гонил (не съм

замерял) Господа с камъни”, „Не съм гонил (не съм замерял) Бога с камъни”, „Бога ли съм гонил с камъни” ‘Не съм извършил непоправима грешка, че да страдам или да не заслужавам никакво внимание’; „**Викът (вопълът) ми стига до Бога**” ‘Страданията ми са непоносими, нечовешки страдам’; „**Когато люби Господ, него и наказва**” ‘Страданието извисява човека, прави го милостив и мъдър’; „**Нямам си Бяла Бога от някого**” ‘Постоянно съм обезпокояван, безпокоен от някого’.

2м. С група ФЕ се изразява най-общо „съмнение”, „недоверие”. Когато съмнения налегнат българина, той призовава Бога за свидетел или търси разрешение на съмненията си с негова намеса. Така се раждат изрази като: „**Нима е хоратил с Бога**” Диал., „**Нима седи с Бога коляно до коляно**” Диал. Възкличания: ‘За изразяване на недоверие към думите, твърденията на някого, защото се смята, че той няма откъде да знае това, което твърди’; „**Да не би (да не съм) аз, Господи**” ‘Тревожно съмнение за някаква вина’; „**Бог ми е свидетел**” ‘Употребява се за уверение, че нещо не подлежи на съмнение’; „**Бога ми**”, „**Ей, Богу**”. Възкличания: ‘За уверение в нещо’; „**Бог (Господ) ми е свидетел**” ‘Употребява се за уверение, че нещо не подлежи на съмнение’; „**Няма <го> тоз Господ**” ‘Не ще бъде така занаят, както е било досега (употребява се при отказ да се направи нещо)’; „**Ще ми поднесе душата у кошница пред Бога**” Диал. Понякога ирон. ‘Ще бъда ограден с грижи и внимание (обикн. от страна на някого, за когото сега се грижа)’.

2н. „Добротата” и „лошавината” като качествени характеристики на човека също намират образно представяне във ФЕ с компонент Бог, Господ. Народната представа за Бог като олицетворение на доброто начало в света е заложена в образната основа на фразеологизмите: „**Божа душица**”, „**Божа кравица**”, „**Божа кравичка**” ‘Кротък, тих, добър и отстъпчив човек’; „**Господ го белязал**” ‘За човек – който е с някакъв физически недостатък и обикновено се проявява като зъл, лош’; „**Бог го е прекръстил**”, „**Господ го е прекръстил**” ‘Употребява се, когато лош, зъл човек неочаквано се промени и извърши нещо добро, направи някаква добрина’; „**Господ не е скитач, ами събирач**” ‘Употребява се, когато добър мъж се ожени за несклопна жена’; „**Угоден <съм> Богу**” ‘Водя добродетелен живот’.

2о. С доброто и злото начало в света, олицетворявани от Бог и противостоящите му сили, са свързани и ФЕ, с които се представя образно „**двуличието**”: „**След дявола върви и Бога моли**” Диал. ‘Двуличен, неискрен (е)’; „**Служа на Бога и на мамона**” Книж. ‘Угоднича на едни и на други, проявявам се неискрен, двуличен, нечестен’.

2п. В отделна група се обособяват ФЕ с най-общи значения за „следвани идеи, авторитети, постъпки”. Преклонението пред Бога като висша сила и като абсолютен авторитет е смислова база за раждането на устойчиви изрази, с които образно се изразяват идеи, като: „**На кой Бог се кланям**”, „**На кой (какъв) Господ се кланям**”, „**На кой (какъв) Господ се моля**”, „**На кой (какъв, на чий) Господ слугувам**”, „**На кой (какъв, на чий) Господ служа**” ‘*Какви възгледи имам, какви идеи споделям*’; „**Тръгвам след чужди (други) богове**”, „**Кланям се на чужди богове**”, „**Служа на чужди (други) богове**”, „**Ходя по чужди богове**” ‘*Следвам чужди авторитети, споделям чужди идейни и светогледни образци*’; „**Както (каквото) Бог ме е научил**”, „**Както (каквото) Господ ме е научил**”, „**Що ме е Господ научил**” ‘*Както (каквото) реша, както (каквото) искам, както смятам за правилно*’; „**Както Господ дал**” ‘*Както трябва, както е редно*’, „**С Бога и с прилика**” ‘*Както подобава, както е редно, както е прието*’.

2р. Много изразителни са ФЕ с обобщено значение „**умирам**”. Съвсем обяснимо е образният израз на смъртта да става със смислов компонент „Бог”, „Господ”, тъй като съгласно народните представи Бог, Господ се разпорежда с човешкия живот.

- Едни от тях са построени върху поверието, че Бог взема човека след края на земния му живот при себе си: „**Прибра го Бог <при себе си>**”, „**Прибра <си> го Господ**”, „**Бог го взема**” ‘*Умря*’; „**Духва ми Господ свещицата**”, „**Предавам Богу дух**” ‘*Умирам*’.

- Други се градят върху църковния обред при погребение: „**Ще ми изпеят дългото Свети Боже**”, „**Ще ми изпеят дългото „и”** Диал. ‘*Ще умра*’; „**Ега ти запеят дългото Свети Боже**” ‘*Дано умреши*’.

2с. Силно експресивни са ФЕ, в които е намерил израз здравият народен хумористичен възглед за „**действено възпитание и превъзпитание**” – *пръчката, тоягата*, които народът образно нарича „**дървен господ**” и които много често са доказвали своята ефективност: „**Дървен господ**” ‘*Бой*’, „**Ще играе дървен господ**”, „**Ще играе по гърба ми дървен господ**” ‘*Ще ме бият, ще има бой*’; „**Ям дървен Господ**” ‘*Бият ме*’. Интересно е да се отбележи, че към пословицата „**Дървен господ**” П. Р. Славейков пише: „Бой; но види се, че в язическите времена е означавало нищожен покровител”. [Славейков: 237].

2т. В последна сборна група могат да бъдат обединени ФЕ, които образно изразяват „**отрицателни човешки качества и чувства**” – *глупост, скъперничество, омраза, безчувственост*:

- **глупост**: „**Божо говедце**” ‘*Простодушен и глуповат човек; будала*’, „**Господи, защо не си прибереш вересите**” Възклицание:

‘Употребява се, когато някой направи нещо много глупаво или за много глупав човек’, „Защо (що) не <си> те прибере Господ” Пренебр. Възклицание: ‘За изразяване на неодобрение, пренебрежение, когато някой каже нещо съвсем не на място, нещо много глупаво’;

• **скъперничество**: „На Бога тамян не давам” Диал. ‘Голям скъперник съм’;

• **ненавист, омраза**: „Господ да те прокълне (накаже)”, „Господ да го поразии” Възклицание: ‘За изразяване на омраза, ненавист към някого’;

• **безчувственост**: *Ни страх от Бога имам, ни срам от хората*”, *„Ни от Бога се боя, ни от човеци се срамувам”* ‘Крайно безсъвестен и без каквото и да е чувство за срам съм’; „Грижа Бога за луда тиква” ‘Употребява се, когато се изтъква, че не може да се очаква някакво внимание, загриженост за някого’.

3. В **заключение** можем да обобщим, че семантичните основания, върху които се градят образните мотивировки на ФЕ с опорна дума *Бог, Господ* в българския език, са свързани с древни и по-съвременни религиозни и народно-митологични представи за Бога. И тези си виждания чрез образното си мислене българинът е въплътил в устойчиви словесни формули за представяне на важни житейски обобщения, емоционални реакции, нравствено-етични характеристики. В много от тях са намерили израз специфични особености на българския менталитет, на българската народностна култура, традиции и обичаи.

ЛИТЕРАТУРА

Вътов, В. Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход. В. Търново: Слово, 2002. [ФЕ, взети от този източник, се представят с черен курсив.]

Ничева, К., С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. Фразеологичен речник на българския език. Т. I. А-Н, С., 1974; Т. II. О-Я, С., 1975. [Значенията на ФЕ от този речник се представят според формулировките им в него.]

Сандомирская, И. И. О своем. Фразеология и коллективная культурная идентичность. – Във: Фразеология в контексте культуры. Ответственный редактор В. Н. Телия. М.: Языки русской культуры, 1999.

Славейков, П. Р. Български пословици. (Български притчи или пословици и характерни думи, събрани от Петко Р. Славейков). Под ред. на проф. М. Арнаудов. С., 1954.